

Nekrologer

Wilhelm von Rosen

12. januar 1941 – 2. marts 2019

AF
PETER EDELBERG

Wilhelm von Rosen giver en hjælpende hånd på Thy-lejren 1970. Foto: privat.

Gottlieb Thomas Wilhelm von Rosen var en pionér inden for skandinavisk seksualitetshistorie og var vel nok den første til at lægge et konsekvent socialkonstruktivistisk blik på dansk historie i doktorafhandlingen *Månens Kulør: Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912* (Kbh. 1993).

Wilhelm voksede op i en frisindet, københavnsk overklassefamilie og kom i Pisserendens bøsse miljø fra begyndelsen af 1960'erne; netop den tid, hvor sædelighedspolitiet holdt skarpt øje med homoseksuelle

foranlediget af 'den grimme lov'. På trods af at unge Wilhelm var én af dem, loven skulle beskytte, oplevede han overvågningen og den nervøsitet, den skabte blandt bøsser, som nedværdigende og i strid med, hvad han troede var en demokratisk retsstat.

Han involverede sig i tidens oprørske og alternative miljøer og var med på den første Thylejr i 1970. På trods af at Wilhelm, som jeg kendte ham årtier senere, var en uromantisk pragmatiker og udmærket kunne se det utopiske i sin ungdoms idealer, sagde han alligevel, ligesom vemodigt: „Ja, sådan skulle hele verden indrettes, hvis du spørger mig“.

Han kom med i Bøssernes Befrielsesfront (BBF) i 1973 et par år efter, den var blevet grundlagt. BBF var præget af flere typer, ikke mindst 'fisseletterne' over for 'de intellektuelle'. Wilhelm var en af 'de intellektuelle' og udgav senere *Bøssekampens Politik: Artikler om et tiårs bøssekamp og bøssefrigørelse* (1979). I 1977 gled Wilhelm ud af BBF og blev medredaktør af magasinet *Pan*, der blev udgivet af Forbundet af 1948 – Landsforeningen for Homofile, det nuværende LGBT Danmark, en post, han bestred frem til 1983. Han skrev en lang række artikler og anmeldelser i magasinet, og Wilhelms arbejde for at introducere ikke mindst amerikanske skønlitterære og politiske forfattere i den dansk homo-debat har været betydeligt.

At Wilhelm trådte sine aktivistiske ungdomstøfler i BBF, prægede resten af hans akademiske og publicistiske arbejde. Han var ikke bange for at sige, hvad han mente, helst direkte – og lidt uforskammet. Da fhv. kulturminister Niels Mathiasen døde i 1980, kunne Wilhelm ikke nære sig for at skrive i *Pan*, hvad alle i samtiden vidste, nemlig at manden var bøsse: „Hans officielle død blev som hans offentlige liv – uautentisk“,¹ og da fhv. justitsminister Helga Pedersen, som hele subkulturen mente at vide var lesbisk, og i øvrigt afskyede for hendes anti-homoseksuelle politik, samme år døde, afsluttede Wilhelm nekrologen i *Pan* under overskriften: „Helga er død!“ med sætningen: „Helga Pedersen var ugift“.² Den klassiske tone i denne sidste sætning stod i strid modvind til resten af nekrologens uhøjtidelige nedrakning og var en sarkastisk hentydning til det velkendte rygte.

Wilhelm blev cand.mag. i historie og latin fra Københavns Universitet i 1971 og skrev speciale om „Den politiske og ideologiske debat i den illegale presse og litteratur under Danmarks besættelse“, en afhandling, for hvilken han fik sølvmedalje fra Odense Universitet i

¹ Wilhelm von Rosen: „Niels Mathiasen er død“, *Pan*, 27:1-2 (1980), s. 5.

² Red. (Wilhelm von Rosen): „Helga er død!“ *Pan*, 27:1-2 (1980), s. 25.

1969. I 1970 blev han ansat som arkivar på Rigsarkivet, en stilling, han bestred, sidst som seniorforsker, indtil han blev pensioneret i 2006.

Ligesom hans aktivisme lod sig mærke i hans akademiske arbejde, måtte hans akademiske studier afsætte sig spor i hans aktivistiske holdninger. Allerede i slutningen af 1970'erne stillede han sig tvivlende over for den typiske aktivistiske opregning af 'den homoseksuelle kongerække', som i Danmark blandt andet inkluderede H.C. Andersen, men kunne dog alligevel afslutte sine historiserende betragtninger med erklæringen: „P. S. Naturligvis var H. C. Andersen bøssel!“³

Tre år senere havde han nuanceret sin position og skrev i et studie af H.C. Andersens forelskelse i Edvard Collin, at „Andersen var ikke 'homoseksuel'; han forelskede sig blot i mænd“.⁴ Efter i første halvdel af 1980'erne at have deltaget i internationale konferencer om den sociale konstruktion af seksualitet og Michel Foucaults radikale afvisning af en trans-historisk homoseksuel persontype fik Wilhelms prøvende, historiserende og kildekritiske forbehold et tydeligt sprog, og i forbindelse med doktorafhandlingen fra 1993 kunne han konkludere, at netop H.C. Andersen var „en diskursiv begivenhed“,⁵ hvis følelsesliv og eftermæle illustrerede „ommøbleringen af mænds sværmeri for andre mænd fra romantisk følsomhed til kontrær seksualfornemmelse“.⁶

Doktorafhandlingen var frugten af over 20 års studier i homoseksualitetens og de mandlige homoseksuelles historie i Danmark. Indholdsmæssigt strakte den sig fra en henrettelse af to skotter i København i 1628, måske for sodomi, frem til Den store Sædelighedssag 1906-07, hvor en række homoseksuelle mænd blev offentligt *outet* og retsforfulgt, en sag, der blev dækket ivrigt af bladene, og Danmark dermed introduceret for denne forunderlige, og forkastelige, nye persontype. Foranlediget af skandalen holdt Dansk Kriminalistforening i 1912 et seminar, hvor de endte med at konkludere, at homoseksualitet, eller mere præcist, omgang mod naturen, burde afkriminaliseres, og denne anbefaling blev taget til efterretning i straffelovsrevisionen i 1933. Dermed analyserede afhandlingen overgangen fra et samfund, der ikke kategoriserede folk efter seksualitet men efter handlinger, til

³ Wilhelm von Rosen: „H. C. Andersen. Bøsse?“, *Pan*, 23:4 (1977), s. 26.

⁴ Wilhelm von Rosen: „Venskabets Mysterier: Om H.C. Andersens roman O.T.', hans forelskelse i Edvard Collin og 'Den lille Havfrues' forløsning“, *Anderseniana*, 3. rk., III, nr. 3 (1980), s. 199-200.

⁵ Wilhelm von Rosen: *Forelæsning 17. dec. 1993*, Axel Axcgils privatarkiv, korrespondance R, korrespondance med Wilhelm von Rosen, Rigsarkivet, s. 5.

⁶ Wilhelm von Rosen: *Månens Kulør: Studier i dansk bøssehistorie 1628-1912*, København 1993, II, s. 768.

et samfund, hvor det indre blev det ydre, og homoseksualiteten blev – en afkriminaliseret – skæbne.

Afhandlingen byggede på et herkulisk arbejde i blandt andet domstolsarkiver, kancelliets og justitsministeriets arkiver samt en række privatarkiver, og den var i høj grad en afdækning af myndighedernes opfattelse af og handlingsmønstre i forhold til genitale handlinger mellem mænd, idet Wilhelm, efter foucaultiansk forbillede, betragtede offentlige myndigheder som homoseksualitetens egentlige konstruktører. *Månens Kulør*, hedder afhandlingen, for måner har den kulør, de nu engang skal have, og homoseksuelle er sådan, som de nu engang bliver pålagt at være ifølge den herskende diskurs, eller som Wilhelm selv formulerede det til disputatsforsvaret:

Det kan siges på den måde, at 'Månens Kulør' handler om det anale samlejes historie i Danmark, fra 1600-tallet til dette århundredes begyndelse – og om, hvordan det anale samleje udviklede sig fra at være en sjælden voldsforbrydelse til noget meget større – til homoseksualisme og til et 3. køn.⁷

'Kongerækken' af heroisk kæmpende bøsser og lesbiske gennem århundrederne havde dermed fået trukket tæppet væk under sig, men som Karin Lützen gjorde opmærksom på som opponert ex auditorio under forsvaret, var afhandlingen jo netop bestemt af primært at se på det retshistoriske materiale og dermed have tilrettelagt konklusionen i nogen grad.

Dog må en nutidig vurdering af Wilhelms arbejde fæstne sig ved, ud over det ærefrygtindgydende arbejde i netop retshistoriske kilder hen over fire århundreder, som ingen formentlig nogensinde igen vil kunne få tid til, hans skildringer af, hvordan månen kastede sit lys over mænd som H.C. Andersen og Herman Bang. Wilhelms nænsomme, analytisk dybdeborende, perspektivrige, fantasifulde og samtidig minutiøst kildebelagte analyse af H.C. Andersens sjæleliv og livssituation hører til et af dansk historieskrivnings mest brillante kapitler. Ligeledes kunne Wilhelm som ingen anden spidsformulere den besynderlige situation, en mand som Herman Bang befandt sig i, da han nedskrev sine tanker om sin seksualitet og ønskede dem publiceret efter sin død i håbet om, at homoseksualitet en dag kunne udryddes:

en uselvisk, medborgerlig og for så vidt respektabel handling fra Herman Bangs side, da han på sine gamle dage så at sige skænke-

⁷ von Rosen: *Forelæsning 17. dec. 1993*, s. 1.

de sin homoseksualitet til videnskaben, så den efter hans død dog kunne blive nogen til nytte og gavn.⁸

Hele afhandlingen bærer dette præg af årtiers kildejagt og analytiske arbejde, eftertænksom og moden overvejelse, et præg, der så ofte mangler i dag med deadlines og publiceringsræs.

Forskningshistorisk set placerer afhandlingen sig, som sagt, som vel nok den første doktorafhandling i Danmark, der lægger et konsekvent socialkonstruktivistisk syn på historie, og Wilhelm regnes blandt, hvad professor i genusvidenskab Jens Rydström har kaldt „The Four Great Danes“ (Wilhelm von Rosen, Bente Rosenbeck, Karin Lützen og Henning Bech), der introducerede socialkonstruktivistiske idéer i den humanistiske og socialvidenskabelige forskning af køn og seksualitet og dermed lagde grunden for vore dages studier af disse fænomener.

Han fortsatte med at publicere artikler i både videnskabelige og populære tidsskrifter frem til pensionen, herunder artikler på engelsk, der placerede dansk homo-historie på den internationale radar, blandt andet som Editorial Adviser og Senior Contributor til *Who's Who in Gay and Lesbian History* (2001), hvor han bidrog med 27 biografier om danskere. Han holdt foredrag for sexologer, studenterforeninger, og hvem der nu ellers spurgte pænt. Da jeg gik med ph.d.-drømme i maven i begyndelsen af det nye årtusinde, blev jeg inviteret til middag af Wilhelm, og han docerede for mig om de homoseksuelles historie og foreslog, at jeg kastede mig over et studie af 'den grimme lov' og dens konsekvenser. Det gjorde jeg, og han fik dermed sin karrieres vel nok eneste elev.

Wilhelm var gået i gang med et manuskript om homoseksuelle i 1900-tallet, som skulle følge op, hvor doktorafhandlingen slap, men arbejdet ville ikke tage fart, og de skarpe spidsformuleringer og eftertænksomme konklusioner undveg ham. Måske lå perioden for tæt på hans egen livsbane. Måske var han distraheret af de øvrige opgaver, han blev sat til på Rigsarkivet – han sukkede over, hvor kedeligt det var at skulle beskæftige sig med havnevæsenets historie, som han var blevet pålagt. Han kunne heller ikke komme uden om en vrede mod generationen af bøsser før ham, der altid havde præsenteret sig som forfulgte uskyldigheder, men havde skjult deres lovovertrædelser for Wilhelm. „De løj for mig“, fortalte han mig, og måske vidste han, at hans skarpe og ubarmhjertige pen ville koste ham venskaber, hvis han fortsatte for langt ind i samtiden. Under alle omstændigheder var han glad for, at andre tog over, og da han blev pensioneret, havde han ingen lyst mere til historisk arbejde, men kastede sig blandt andet over

⁸ von Rosen: *Månens Kulør*, II, s. 642.

at læse hele Marcel Prousts *À la recherche du temps perdu* på fransk, når han ikke var på cykelture i Frankrig, underviste i gymnastik eller var med Henning Bech i Istanbul. Hans kildekritiske respekt for akribi og hans imponerende sprogkunderskaber forbød ham at snyde ved at læse den på dansk. Han fik tillige ordnet sit privatarkiv og afleveret det til Rigsarkivet.

Wilhelm døde i foråret 2019 efter et års sygdom, der dog indtil de sidste måneder tillod ham at drikke kaffe med vennerne på yndlingscaféen Oscar på det, der i dag så passende hedder Regnbuepladsen. Han var ikke ugift. Han efterlader sig sin sambo gennem 30 år, Ole, som han var blevet gift med og havde et venskabsforhold til – ikke et parforhold med. Ole fører det kollektiv videre, som Wilhelm var med til at stifte i 1970'erne. Således snoede Wilhelms akademiske og aktivistiske indsatser sig ind i hinanden, knyttet sammen i en åndskæmpe i cykelhjelme, og lever videre.

Ville man spørge ham, om også han bare reflekterede månens lys, ville han helt sikkert svare et bestemt „ja“ og derefter reflektere videre over, at det jo opleves som ens eget liv og egne valg, og det må man være tilfreds med. Og det var han.